

12. Тронский И. М. История античной литературы: Учеб. для ун-тов и пед. ин-тов. 4-е изд., испр. и доп. М., 1983.
13. Трухина Н. Н. Принципат Августа как монархическая система // Хрестоматия по истории Древнего Рима: Учеб. пособие для вузов по спец. «История» / Сост. И. А. Гвоздева, И. Л. Маяк, А. Л. Смышляев и др.; Под ред. В. И. Кузищина. М., 1987. С. 165—189.

14. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. М., 1988.

SUMMARY

The structural-functional analyses of the text of «Eneids» and «the Bible» was made. Their emotional and cognition meaning emphasised. The logical conviction of the texts was revealed, and its influence on psychology of the readers was defined.

УДК 946.7

С. Я. Новікаў

АСАБЛІВАСЦІ ВАЕННА-ГАСПАДАРЧАЙ ГІСТОРЫІ БРЭСТЧЫНЫ Ў ЧАС ГЕРМАНСКОЙ АКУПАЦЫІ БЕЛАРУСІ 1941—1944 ГГ.

У даследаванні ваенна-гаспадарчай гісторыі Брэстчыны ў гады германскай акупацыі 1941—1944 гг. важнасць набывае аналіз арыгінальных дакументаў, перш за ўсё выніковых справаздач гебітскамісараў Брэст-Літоўска, Кобрына, Пінска. У артыкуле на аснове вывучэння гэтых дакументаў вырашаюцца наступныя задачы: 1) вызначэнне асаблівасцей падзелу тэрыторыі Брэсцкай і Пінскай абласцей паміж рэйхскамісарыятамі Остланд і Украіна скрозь прызму ўтварэння Брэст-Літоўскай, Давыд-Гарадоцкай, Кобрынскай, Пінскай і Столінскай акруг; 2) аналіз дзейнасці гебітскамісарыятаў Брэст-Літоўска, Кобрына і Пінска па выкананні ваенна-эканамічных дырэктыў у вобласці «вядзення гаспадаркі» на акупіраванай тэрыторыі Брэстчыны 1941—1944 гг.

Канец жніўня і пачатак верасня 1941 г. быў для акупіраванай Брэстчыны, як і для ўсёй Беларусі, часам іх тэрытарыяльнага падзелу і адміністрацыйнай рэарганізацыі. Дакументы пацвярджаюць, што арганізацыйнае афармленне органаў цывільнай адміністрацыі на новазанятых усходніх тэрыторыях пачалося ў адпаведнасці з «Указам фюрэра аб кіраванні на новазанятых усходніх тэрыторыях» ад 17.07.1941 г. [1, s. 186—188]. Адпаведна загаду, па заканчэнні ваенных аперацый занятая тэрыторыя павінна была перайсці ад ваеннага ў цывільнае падпарадкаванне генеральных, гадоўных і акруговых камісарыятаў. Аднак непасрэднае ўключэнне Беларусі ў склад рэйхскамісарыятаў Остланд і Украіны адбывалася на аснове асобных загадаў вышэйшага кіраўніцтва нацысцкай Германіі — «першага» [1, s. 189—190; 2, с. 146—147] і «другога» [1, s. 195; 2, с. 147—148] указаў фюрэра, адпаведна ад 17 ліпеня і 20 жніўня 1941 г. Імі вызначаліся і новыя тэрытарыяльныя межы, у рам-

ках якіх прадугледжвалася палітыка так званай цывільнай адміністрацыі. Канчатковая лінія падзелу паміж рэйхскамісарыятамі Украіна і Остланд замацоўвалася «на поўнач ад Лунінца — Пінска — Кобрына — Брэста» [1, s. 196].

1 верасня 1941 г. тэрыторыя Брэсцкай і Пінскай абласцей пераходзіць ад ваеннай да цывільнай адміністрацыі, што адразу азначала яе ўключэнне ў якасці паўночнай часткі генеральнай акругі Валынь-Падолія, кіраўніцтва якой да пачатку 1942 г. знаходзілася ў Брэсце [3, s. 166]. На 25 верасня 1941 г. акругу з плошчай каля 20 200 км² утваралі Брэст-Літоўскі, Давыд-Гарадоцкі, Кобрынскі, Маларыцкі і Пінскі гебітскамісарыяты, пад уладай якіх знаходзілася амаль 750 тыс. чал., ці шостая частка насельніцтва, і чвэрць усёй тэрыторыі генеральнай акругі [3, s. 165]. Такое адміністрацыйнае палажэнне захоўвалася да 1944 г., калі акругі былі ўключаны ў склад генеральнага камісарыята Беларусь у Мінску з непасрэдным падпарадкаваннем усходняму міністэрству на чале з А. Розенбергам.

Адной з першых была ўтворана Брэст-Літоўская акруга, куды ўваходзілі раёны Брэста, Дамачова і Маларыты. Да канца года ў яе склад перадаюцца яшчэ 2 раёны: Матыкальскі і Жабінкаўскі. Пры гэтым апошні быў выдзелены з Кобрынскай акругі, а Матыкальскі адышоў ад акругі Беласток, якая ўваходзіла ў склад усходняй Прусіі [4, k. 001301]. З выяўленых крыніц вынікае, што спачатку існавалі Брэсцкі гарадскі і Брэсцкі раённы асобныя камісарыяты, на чале якіх стаялі немцы, — Курт Роле і Франц Бурат. Пасля ліквідацыі гарадскога камісарыята ў кастрычніку 1942 г. гебітскамісарыят Брэст-Літоўска да канца акупацыі ўзначальваў Ф. Бурат [3, s. 165].

Па стане на 25.09.1941 г. у рэйхскамісарыяце Украіна была зацверджана тэрытарыяльная

структура генеральнай акругі Валынь-Падолія. Пад пазіцыяй 17 у спісе значыўся гебітскамісарыят Маларыта, куды ўваходзілі тэрыторыі беларускіх і ўкраінскіх раёнаў: Дамачова, Маларыты, Забалоцця, Камень-Кашырскага, Ратна [5]. Адміністрацыйным цэнтрам акругі быў вызначаны горад Маларыта. Гебітскамісарыят Кобрына, якім кіраваў на працягу ўсяго перыяду акупацыі немец Оскар Панцэр, пачаў сваю дзейнасць 3 верасня 1941 г. Спачатку ў акругу ўваходзілі Кобрынскі, Антопальскі, Дзвінскі і Жабінкаўскі раёны [6, Вл. 1]. 1 снежня 1941 г. апошні быў перададзены Брэст-Літоўскай акрузе, у той час як у акругу Кобрын з Пінскай акругі быў перададзены Драгічынскі раён. У студзені 1942 г. адбылося пашырэнне тэрыторыі акругі за кошт Бярозы-Картузскай, выдзеленай з генеральнай акругі Беларусь. З гэтага часу акруга займала тэрыторыю ў 6 тыс. км² з насельніцтвам у 230 тыс. чал. [4, к. 000169].

Вырашэнне пытання аб тэрыторыі Пінскай акругі, у склад якой адразу ўваходзілі апрача самога Пінска, Драгічын, Іванава, Любяшоў, Маневічы, Лагішын [6, Вл. 1], адбылося толькі ў канцы 1941 г., калі раёны Лагішына, Леніна і частка раёна Лунінца былі ўключаны ў склад генеральнай акругі Беларусь. Канчатковая мяжа ў гэтым раёне вызначаецца 01.01.1942 г., калі раён Любяшоў выключаецца з Пінскай акругі і адыходзіць да гебітскамісарыята Камен-Кашырска, а Драгічын — да акругі Кобрын. У выніковай справаздачы гебітскамісара Пінска, які на працягу двух апошніх гадоў акупацыі ўзначальваў Паўль Герхард Кляйн [7, МА 797, к. 000352], адзначаецца, што акруга перайшла ў падпарадкаванне цывільнай адміністрацыі толькі 03.09.1941 г. [6, Вл. 1]. Да гэтага яна знаходзілася пад кантролем мясцовай камандатуры, якая спачатку нават адмаўлялася здаваць свае паўнамоцтвы новаму кіраўніцтву. Аднак і пасля гэтага пытанне з перадачай тэрыторыі акругі заставалася на парадку дня, паколькі амаль што ў гэты ж час у Пінску з'явіліся прадстаўнікі генеральнага камісара ў Мінску — В. Кубэ, які разглядаў Пінск ў якасці аднаго з паўднёвых раёнаў генеральнай акругі Беларусь. Праблема была вырашана распараджэннем рэйхсміністра А. Розенберга, у адпаведнасці з якім Пінская акруга заставалася ў складзе рэйхскамісарыята Украіна, а мяжа паміж Остландам і Украінай праходзіла ў 10 км на поўнач ад лініі чыгункі Брэст — Літоўск — Лунінец — Гомель [6, Вл. 1].

Частая рэарганізацыя тэрытарыяльнай структуры паўночнай часткі генеральнай акругі Валынь-Падолія былі выкліканы рознымі прычынамі, у тым ліку эканамічнымі. Аб гаспадар-

чым значэнні «паўночна-ўкраінскай» тэрыторыі паведамляе і генеральны камісар у Мінску К. фон Готберг, які пасля ўключэння «паўночна-ўкраінскіх» акруг у склад генеральна-бэцырка Беларусь дае характарыстыку новай «эканамічнай прасторы»: агульная плошча — 6 млн га, з якіх у сферы сельскагаспадарчых інтарэсаў — 2,8 млн га, пад лясной гаспадаркай — 1,7 млн га. Уключаныя паўночныя тэрыторыі генеральнай акругі Валынь-Падолія складаюць каля 1,9 млн га, з якіх сельскагаспадарчых — 700 тыс. га і 500 тыс. — у лясной гаспадарцы [8, Вл. 162].

Разгляд гаспадарчай дзейнасці ваеннай і цывільнай адміністрацый патрабуе звароту да дырэктыўных дакументаў, на аснове якіх «вялася гаспадарка» на новазанятых усходніх тэрыторыях. Як вядома, асновай для арганізацыі гаспадарчай дзейнасці спачатку нарыхтоўчых каманд, эканамічных інспекцый і гаспадарчых каманд, а затым галоўных аддзелаў генеральнай акругі Валынь-Падолія з'яўляліся так званыя «зялёная» і «карычневая» папкі. Аднак калі на тэрыторыі генеральнай акругі Беларусь дзейнічала «карычневая» папка ці частка I «Дырэктыў па вядзенні гаспадаркі» [2, с. 50—60; 160—179], то на тэрыторыі генеральна-бэцырка Валынь-Падолія — частка II. Пры гэтым у дакуменце адзначаецца, што для «паўночнай зоны» (Брэстчыны. — **С. Н.**) рэйхскамісарыята Украіна «дзейнічаюць тыя ж самыя дырэктывы, як і для Беларусі, адкуль традыцыйна можна пастаўляць бульбу для Украіны» [2, с. 174].

Важна памятаць, што на працягу першага тыдня вайны для значнай часткі германскага вермахта было наладжана «забеспячэнне з краіны» [9, Вл. 1]. Значную работу ў гэтым напрамку праводзілі эканамічныя інспекцыі, дзейнасць якіх з лета 1941 г. ахоплівала амаль усю тэрыторыю Беларусі, у тым ліку раёны Брэстчыны. У адпаведнасці з загадам фюрэра ад 20 кастрычніка праводзілася новая лінія размежавання паміж ваеннай і цывільнай адміністрацыямі, уключаючы чыгуначную лінію Рэчыца — Лунінец. Аднак эканамічная інспекцыя Украіна не толькі захоўвае свае паўнамоцтвы ў вобласці сельскай гаспадаркі і эканомікі на тэрыторыі ўсяго рэйхскамісарыята, але і пашырае іх з улікам дамоўленасці паміж эканамічным штабам Ост і рэйхскамісарыатам Украіна [10, Вл. 1—2].

Адной з галоўных задач, якая адразу паўстала перад гебітскамісарыятамі пасля пачатку іх дзейнасці, было забеспячэнне вермахта прадуктамі харчавання. Апошняе азначала не толькі нарыхтоўку сельскагаспадарчай прадукцыі, але і аднаўленне яе вытворчасці, асабліва ў святле катэгарычных загадаў ваенна-

эканамічнага кіраўніцтва трэцяга рэйха аб тым, што з лістапада 1941 г. «вышэйшым законам ваеннай эканомікі» [11, Вл. 342] павінны стаць патрабаванні па выкарыстанні на захопленых усходніх тэрыторыях менавіта каланіяльных метадаў «гаспадарання», максімальна поўным забеспячэнні вермахта і насельніцтва рэйха неабходнымі прадуктамі харчавання і сыравінай.

Сельскагаспадарчыя ўпраўляючыя, прызначаныя гебітскамісарамі ў кожнай акрузе, бачылі адзін са шляхоў вырашэння гэтай праблемы ў павелічэнні памераў зямельных надзелаў і ў магчымасці іх самастойнай апрацоўкі насельніцтвам у сваіх гаспадарках і былых дзяржаўных маёнтках. З гэтым цывільнае кіраўніцтва звязвала свае планы аб значным узрастанні вынікаў працы ў сельскай гаспадарцы. Ужо восенню 1941 г. і вясной 1942 г. паяўняючыся плошчы ў генеральнай акрузе Валынь-Падолія, у тым ліку на тэрыторыі яе паўночных акруг, складалі 80—120 % у параўнанні з перадаваенымі плошчамі [3, s. 330]. Павелічэнне плошчаў азначала не толькі выкананне норм нарыхтоўкі сельскагаспадарчай прадукцыі, але і ўзрастанне аб'ёмаў яе вытворчасці дзеля ажыццяўлення шырокамаштабнай праграмы рабавання ўсходніх тэрыторый [11, Вл. 342].

Шэраг іншых лічбавых паказчыкаў утрымоўвае справаздача Брэст-Літоўскага гебітскамісара за 1941—1944 гг. Так, на тэрыторыі акругі ў верасні 1941 г. было нарыхтавана: 4 453,6 т зерня для памолу на хлеб, 2 818 галоў буйной рагатай жывёлы, 996 свіней, 36 авечак, 1 244 553 л малака [4, к. 001302]. Да канца 1941 г. была адноўлена праца ў 46 былых дзяржаўных маёнтках. У 1942 г. галоўная ўвага накіроўваецца на вытворчасць і нарыхтоўку сельскагаспадарчай прадукцыі. У выніку было нарыхтавана: 9 844,5 т зерня для памолу на хлеб, 3 720,3 т сена, 5 179 т саломы, 2 608 949 шт. яек, 68 458 кур, 685 качак, 1 771 гусей, 67 індзюкоў, а таксама 16 263 кг воўны, 3 879 шт аўчын, 19 846 галоў буйной рагатай жывёлы, 4 170 свіней, 8 450 авечак, 6 028 400 л малака, 10 500 т бульбы. Пры гэтым у паўднёвую Украіну было адпраўлена 589 коней і 6 027 авечак [4, к. 001303]. У 1942 г. была наладжана праца рыбхозаў. Улоў рыбы склаў 208 105 т, пры гэтым яе асноўная частка пастаўлялася вермахту [12, спр. 1043, л. 36].

Агульныя падлікі асобных відаў сельскагаспадарчай прадукцыі паказваюць, што за тры гады акупацыі на тэрыторыі Брэст-Літоўскай акругі было нарыхтавана: зерня для памолу на хлеб 27 000 т, 37 528 галоў буйной рагатай жывёлы, 8 273 свіней, 16 705 авечак, 14 032 705 л малака, 25 058 т бульбы і інш. Вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі ў паўночных раёнах бы-

ла наладжана значна лепш у параўнанні, напрыклад, з такімі раёнамі, як Маларыта і Дамачова са значнымі плошчамі лясоў і балот. Таму для гэтых раёнаў былі вызначаны паніжаныя лічбы ўраджайнасці: для пшаніцы — 8,70 ц на га, жыта — 9,20, ячменю — 8,40, аўса — 8,70, бульбы — 80,0, рапсу — 5,60 ц [13, Вл. 6].

Справаздача гебітскамісара Кобрына ўтрымоўвае інфармацыю аб выніках вытворчасці і нарыхтоўкі сельскагаспадарчых прадуктаў. На тэрыторыі акругі з самага пачатку разам з 43 тыс. сялянскімі гаспадаркамі былі задзейнічаны 93 былыя дзяржаўныя маёнткі. Пры гэтым гадавыя нормы здачы зерня дасягалі 16 тыс. т і 30 тыс. т бульбы [12, спр. 1043, л. 329]. Аднак іх выкананне ўвесь час знаходзілася пад пытаннем, асабліва з узрастаннем актыўнасці партызан у барацьбе супраць акупантаў. У выніку гэтага планы па нарыхтоўцы не былі выкананы: у 1942 г. — на 20, у 1943 г. — на 40 %. Як адзначана ў архіўных матэрыялах, за 1941—1944 гг. агульная лічба нарыхтовак магла быць большай па буйной рагатай жывёле — на 20, конях — каля 40, свінях — амаль на 90 % [12, спр. 1043, л. 325]. Параўноўваючы гэтыя лічбы з тымі, якія тычыліся тэрыторыі генеральнай акругі Валынь-Падолія, неабходна адзначыць, што ў пачатку 1943 г. на яе тэрыторыі значна зменшыўся працэнт нарыхтоўкі: па зерні — на 44,7 %, па буйной рагатай жывёле — на 52,4, па авечках — на 68, па свінях — на 47,4 % [14]. За 1941—1944 гг. на тэрыторыі Пінскай акругі было нарыхтавана: жыта — 10 277 т, пшаніцы — 1 341 т, ячменю — 815 т, грэчкі — 324 т, аўса — 3 572 т, проса — 112 т, сена — 3 763 т, саломы — 3 455 т, бульбы — 24 549,7 т, птушкі — 62 997 шт, яек — 1 921 432 шт., мёду — 7,707 т, воску — 0,622 т, воўны — 4,1 т, агародніны — 1 715,1 т, садавіны — 209,3 т, свежай рыбы рачной і азёрнай — 153 361,5 кг, рыбы з прудой — 57 633,1 кг, засоленай і сушанай рыбы — 17 998 кг, вэнджанай рыбы — 8 356 кг, буйной рагатай жывёлы — 53 000 галоў агульнай вагой 12 018,65 т, свіней — 2 900 вагой 210,446 т, авечак — 29 913 вагой 553,717 т і інш. [15]. Цікавым падаецца матэрыял аб аб'ёмах прадуктаў харчавання, якія пасля іх нарыхтоўкі і ўліку патрапілі да партызан. З агульнай колькасці жыта, нарыхтаванага за перыяд акупацыі ў Пінскай акрузе, як паказана ў справаздачы, партызаны здолелі вярнуць (па нашых падліках) толькі каля 1 % (99,815 т), проса — 2 % (2,405 т), ячменю — 7 % (63,574 т), аўса — 14 % (531,678 т), а таксама 6 122 737 л малака, 199 299,12 кг масла, 10 860,55 кг сыра, 304 336,25 кг тварагу.

Сярод прамысловых прадпрыемстваў на тэрыторыі акругі найбольш важнай была Кобрын-

ская прадзільна-трыкатажная фабрыка, якая працавала выключна на патрэбы германскага вермахта, выконваючы розныя заказы на выраб прадметаў адзення. Спачатку на вытворчасці было занята ў сярэднім каля 200 чалавек, працуючых уручную, паколькі на фабрыцы мелася толькі некалькі малаэфектыўных вязальных машын. Летам 1943 г. колькасць працуючых павялічылася амаль на чвэрць, прычым калектыў складаўся з мясцовых жанчыны і дзяўчат, якія вязалі шкарпэткі, пуловеры, пальчаткі, рукавіцы, шалікі і інш. Увогуле прамысловая вытворчасць у Кобрынскай акрузе канцэнтравалася выключна на заказах вермахта: вырабляліся зброя, сані, падводны, вокны, дзверы і іншыя сталярныя вырабы для абсталявання казарм, шыліся кажушкі, валяліся валёнкi, вязаліся пальчаткі. Так, у пачатку 1944 г. сярод 18 нарадаў, якія паступілі на прадпрыемствы Брэста, Пінска, Кобрына і Століна ў рамках выканання спецыяльнай праграмы па забеспячэнні вермахта, палова выконвалася непасрэдна ў Кобрыне [16, Вл. 40].

Больш шырокі спектр вытворчай дзейнасці цывільнай адміністрацыі можна прасачыць на прыкладах з гісторыі акупіраванага Пінска, у якім на 20.01.1942 г. была ў асноўным адноўлена праца прадпрыемстваў метала- і дрэваапрацоўчай прамысловасці, дзе першапачаткова на рамонтных, будаўнічых, апрацоўчых работах было занята амаль 2 тыс. чал. Яны працавалі на дзяржаўнай верфі, у ліцейным цэху, на піларамах, мэблевай і фанернай фабрыках [17]. Уся вытворчасць была падпарадкавана інспекцыі ўзбраення Украіны і выконвала заданні выключна для вермахта. Агульную карціну аб структуры вытворчасці гэтага часу дае спіс гебітскамісара. У снежні 1943 г. згадваюцца і скураная фабрыка, ліцейная і бандарная майстэрні, кавальні, мылаварня, завод па вытворчасці змазкі, рубіроідны і цэментны заводы. Спачатку яны знаходзіліся ў падпарадкаванні гарадскога ўпраўлення па прамысловасці, але ў хуткім часе былі ўключаны ў Пінскае таварыства прадпрыемстваў. На іх працавала ў сярэднім каля 1 тыс. рабочых. Прадукцыя вытворчасці да 95 % з'яўлялася заданнем вермахта [18, Вл. 100—102, 103—105].

З 1942 г. у акрузе пачалося навучанне моладзі з мэтай іх падрыхтоўкі да працы ў розных вытворчых сферах. Колькасць падрыхтаванай моладзі, як адзначае ў справаздачы гебітскамісар Пінска, лічылася нязначнай: за два гады ўсяго 151 навучэнец прайшоў прафесійную падрыхтоўку. Прычынай такой сітуацыі, на думку гебітскамісара, было тое, што, з аднаго боку, мясцовае насельніцтва да гэтага практычна не мела вопыту падобнай падрыхтоўкі, а

з другога — звыш паловы моладзі 1927/28 гадоў нараджэння было адпраўлена на работы ў Германію [13, Вл. 6]. Увага да рамяства не была выпадковай, а з'яўлялася абавязковай умовай па выкананні распараджэнняў, выдадзеных рэйхскамісарам Украіны ў сакавіку 1942 г. і накіраваных на: 1) улік дзеючай і стварэнне новай рамеснай вытворчасці на Украіне; 2) стварэнне рамесных таварыстваў (арцелей); 3) арганізацыю аб'яднанняў рамеснай вытворчасці. Сярод умоў прыёму ў арцелі і рамесныя аб'яднанні быў і ўзроставы паказчык: прымаліся асобы не маладзей за 16 гадоў. Апрача таго, стварэнне арцелей прадугледжвала іх падзел на 3 класы: першы — меўшыя спецыяльную прафесійную падрыхтоўку і арганізатарскія здольнасці самастойна кіраваць прадпрыемствам; другі — прафесійна падрыхтаваныя спецыялісты; трэці — праходзіўшыя спецыяльнае прафесійнае навучэнне. Пытанні арганізацыі прафесійнай падрыхтоўкі вырашаліся на ўзроўні акруговага ці гарадскога камісарыятаў [19, Вл. 1—3].

Работа лясной гаспадаркі і дрэваапрацоўкі ў Пінскай акрузе на працягу дзейнасці цывільнай адміністрацыі характарызавалася тым, што кіраванне лясной гаспадаркай ажыццяўляў не гебітскамісар акругі, а генеральны камісар Валынь-Падолліі. Пры гэтым генеральная інспекцыя акругі кантралявала адразу Столінскую і Камень-Кашырскую акругі. Вядзенне лясной гаспадаркі ў гэтых раёнах азначала іх уключэнне ў хімічную галіну прамысловасці рэйхскамісарыята Украіны. Вынікам такой дзейнасці на працягу ўсяго перыяду з'яўлялася вытворчасць: 39 116 кг жывіцы, 80 873 кг дзёгцю, 18 358 смалы, а таксама 144 962 кг драўлянага вугалю, 2 515 кг вагоннай змазкі, 26 172 кг каніфолі. Цэнтрам збору і перапрацоўкі нарыхтаванай лясной сыравіны быў украінскі горад Луцк [13, Вл. 8].

Беларускае насельніцтва Брэстчыны ў гады акупацыі павінна было здаваць цывільнай адміністрацыі не толькі штогадовыя натуральныя падаткі, але і рабіць значныя грашовыя выплаты ў выглядзе розных страховак. Для арганізацыі гэтага ў Пінскай акрузе 20 кастрычніка 1941 г. была распрацавана спецыяльная стаўка падаходнага і таварнага падаткаў, уведзены падаткавыя нормы за карыстанне зямельнымі надзеямі і пашамі. Так, з першага года акупацыі з кожнага двара павінен быў выплачвацца падатак ад 50 да 79 руб. за карыстанне ворнай зямлэй, 25 руб. — пашамі. Гэтыя два віды падаткаў з'яўляліся «асноўнымі». Для мясцовага насельніцтва ў адпаведнасці з распараджэннем рэйхскамісара Украіны з 01.01.1942 г.

уводзілася адзіная сістэма падаткаабкладання на аснове новага пераразліку выплат за зямельны надзел [13, Вл. 2—3]. Па ініцыятыве Пінскага гебітскамісарыята было ўведзена дадатковае страхаванне жывёлы і маёмасці. Аб выніках збору падаткаў і розных паступленняў з 1 верасня 1941 г. да 31 сакавіка 1944 г. наглядна сведчыць дадатак 1 да выніковай справаздачы гебітскамісара Пінска. На працягу амаль трох гадоў на тэрыторыі акругі было ўведзена і збіралася 19 розных відаў падаткаў і страховак: падатак на набыццё тавараў 27 033 462,07 руб./карбованцаў, падатак за выніковасць працы — 1 327 762,73, падатак з прыватных прадпрыемстваў — 565 727,41, адлічэнні ад прыбытку — 12 693 781,47, падаходны падатак — 1 181 594,37, (падаходны) падатак на заробатную плату — 6 467 439,55, асноўны падатак — 22 647 623,63, падатак на пабудовы — 492 247,18, падатак на занятак рамяствам — 335 411,82, арэндны падатак — 5 879 590,79, падатак на гігіену — 5 298 772,50, падатак за ашчадаванне заробку — 1 615 331,52, падатак з яўрэяў — 2 646 580,52, падатак на сабак — 539 769,00, абшчынны падатак на вёскі — 5 576 925,64, падатак на кіно — 353 650,90, дарожны падатак — 1 603 250,06, страхоўка — 1 944 682,01, падатак на швейныя майстэрні — 60 853,20, што склала агульную суму ў 9 826 445,37 руб./карбованцаў [15].

Татальны ўлік мясцовай рабочай сілы і месц яе выкарыстання з'яўляўся адной з галоўных задач біржаў працы і вярбовачных пунктаў Пінскага гебітскамісарыята, перад якім з 1942 г. паўстала практычна невырашальная праблема аб забеспячэнні мясцовай рабочай сілай усё ўзрастаючых патрэб з боку ваеннай і цывільнай адміністрацый, будаўнічай службы. Тодта і галоўнай дырэкцыі чыгунак, службаў галоўнага ўпаўнаважанага па выкарыстанні рабочай сілы і эканамічных інспекцый Цэнтр і Поўдзень і інш. Ад цывільнага насельніцтва, занятага на прымусовых работах, патрабавалі высокай працоўнай адказнасці, дысцыпліны і парадку, выкарыстоўваючы для гэтага розныя формы і метады ўціску — узброены паліцэйскі прымус, забойствы, тэрор. Такія сродкі з'яўляліся фактам масавых злачынстваў у дачыненні да мірнага насельніцтва Брэстчыны. Дакладная лічба аб колькасці людзей, занятых у гады акупацыі ў розных працоўных сферах, у тым ліку на аднаўленні водных шляхоў, будаўніцтве ўчасткаў чыгунак, прычалаў, мастоў і рамонце дарог, работах на судаверфі, на сплаве лесу, торфанарыхтоўках і ў лясной гаспадарцы, дрэваапрацоўцы, меліярацыі, на сельскагаспадарчых работах і г. д., — увогуле, адпаведна дакументальным крыніцам, застаецца невядо-

май. Хаця канкрэтныя факты аб існаванні на акупіраванай тэрыторыі Брэстчыны шматлікіх рабочых лагераў і месц па прымусовым утрыманні мірнага насельніцтва, яго выкарыстанні ў якасці рабочай сілы, можна сустрэць толькі ў апошні час у даследаваннях айчынных і замежных гісторыкаў.

Навуковы аналіз арыгінальных дакументаў стварае ўмовы не толькі для раскрыцця асобных малавядомых старонак ваенна-эканамічнай гісторыі Брэстчыны ў 1941—1944 гг., але і з'яўляецца асновай для апрацацыі некаторых аўтарскіх высноў. Сярод іх набываюць значнасць:

1. Працяг навуковай працы па ўсебаковым, поўным і аб'ектыўным вывучэнні ўсіх аспектаў ваенна-эканамічнай гісторыі Брэстчыны на аснове правядзення даследаванняў рэгіянальнага кшталту.
2. Максімальна поўнае выяўленне, апрацоўка і выкарыстанне арыгінальных дакументаў і матэрыялаў, без якіх немагчыма наблізіць айчынную ваенна-гістарычную навуку да сусветнага ўзроўню.
3. Рашучы зварот беларускай ваенна-гістарычнай навукі да замежнага вопыту распрацоўкі гісторыі акупацыі Беларусі 1941—1944 гг. скрозь прызму гісторыі паўсядзённасці.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. «Fuehrer-Erlasse» 1939—1945. Stuttgart, 1997.
2. Новікаў С. Я. Эканамічная палітыка нацысцкай Германіі ў Беларусі 1941—1944 гг.: агляд крыніц і германскай гістарыяграфіі 1990-х гадоў. Мн., 2002.
3. Gerlach Ch. Kalkulierte Morde: die deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weissrussland 1941 bis 1944. Hamburg, 2000.
4. НА РБ, ф. м/ф, МФ 257.
5. Федэральны архіў Германіі ў Берліне (BA, R 94/9, RKU), Generallbezirk Wolynien v. 25.9.41; RW 31/256, Anlage zu III E 145/42g, Karte des RKU v. 05.1942.
6. BA, R 93/14, Erfahrungs- und Raemungsbericht fuer das Gebiet Pinsk.
7. Архіў Інстытута навейшай гісторыі ў Мюнхене (A IfZ, MA 795, 798).
8. BA, R 90/8. Organisationsplan des Reichskommissars fuer die Ukraine, o.D.
9. Федэральны ваенны архіў Германіі ў Фрайбурзе (BA-MA, RW 31/305, Die landwirtschaftlichen Leistungen des besetzten Ostraumes im ersten Wirtschaftsjahr (01.09.1941—31.08.1942).
10. BA, R 93/14, GebK Brest-Litowsk, Taetigkeit und Abschlussbericht des Abt. Wirtschafft v. 29. August 1944; Abschlussbericht und kurzer Ueberblick ueber die Taetigkeit des Gebietslandwirtes von August 1941 — Mitte Juli 1944.
11. BA, R 6/23, Schnellbrief des Reichsmarschals des Grossdeutschen Reiches V.P. 17064/1 v. 17. Oktober 1941.
12. НА РБ, ф. 4683, воп. 3, спр. 971, 1043.

13. A IfZ, MA 795: Verwaltungsmaessige Unterstellung der drei nordwolyischen Gebieten Brest-Litowsk, Kobrin, Pinsk. Einschreiben des Reichskommissars fuer die Ukraine v. 26. April 1944.
14. BA-MA, RW 30/155, Taetigkeitsbericht W Wi Aus-senstelle Brest-Litowsk v. 25. Mai 1943: Liste der Betriebe GebK Pinsk; Wi In Brest-Litowsk. Kurz-bericht v. 8. Juni 1943.
15. BA, R 93/14. Anlage 1: Aufstellung der in der Zeit vom 01.09.1941 — 31.03.1944 im Gebiet Pinsk vereinnahmten Steuern.
16. BA-MA, RH 3/v. 332. Rue In Ukraine. Liste des in ganggesetzten Betriebe. Bericht Aussenstelle 17 v. 20.01.42.
17. BA-MA, RW 30/155. Taetigkeitsbericht W Wi Aus-senstelle Brest-Litowsk v. 25. Mai 1943: Liste der Betriebe GebK Pinsk.

18. A IfZ, RMfbO: Schr. Nr. 223 v. 3.6.42: Die Neuord-nung fuer Handwerks in der Ukraine.
19. BA, R 93/14. Anlage 2 zu Erfahrungsberichten der Jahre 1941/42, 1942/43, 1943/44 im Gebiet Pinsk.

SUMMARY

Brest region's military-economy history is studied in this article. On the basis of new documentary materials were found peculiarities of Brest and Pinsk regions' territory division, also in this article were shown the activities of Regional Commissariats of Brest-Litovsk, Kobrin and Pinsk during the fulfillment of directions in «running of economy» on occupied territory of Brest region in 1941—1944.

УДК 946.7

И. В. Мандрик

БЕЛОРУССКАЯ ЖЕЛЕЗНАЯ ДОРОГА В 70—80-Х ГГ. XX В.: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Влияние железнодорожного транспорта на политическую жизнь, уровень культуры и экономическое состояние стран и народов является определяющим. Отсутствие или недостаток путей сообщения задерживает культурное и экономическое развитие. Хотя в 70—80-х гг. в СССР обозначились негативные явления, экономика БССР характеризовалась целостностью и устойчивостью развития, высокими показателями роста объемов производства и национального дохода. Техническое переоснащение производства в республике обусловило масштабное строительство новых объектов и расширение существующих. Введено более 170 промышленных предприятий. К крупным индустриальным гигантам, какими являлись Солигорский калийный комбинат, Минский тракторный, автомобильный, Новополоцкий нефтеперерабатывающий заводы, прибавились Бобруйский шинный комбинат, Мозырский нефтеперерабатывающий завод, Микашевичский комбинат нерудных материалов, металлургический завод в Жлобине и другие предприятия, отвечающие требованиям научно-технического прогресса, с большим объемом продукции [1]. В этих условиях возрастала потребность в перевозках грузов и пассажиров.

Задача по обеспечению жизнедеятельности всех отраслей экономики, эффективности их работы, а также национальной безопасности республики возлагалась на главную транспортную артерию — Белорусскую железную

дорогу. С этой ролью железнодорожники республики, даже в рамках многочисленных регламентаций, справлялись успешно. Этому способствовала партийно-государственная политика в области развития железнодорожного транспорта. В БССР она отличалась идущими навстречу реалиям решениями.

На протяжении 70—80-х гг. Белорусская железная дорога характеризовалась высокими показателями, занимала ведущее место среди подобных коллективов Министерства путей сообщения СССР. Данные о развитии Белорусской железной дороги в 70—80-х гг. позволяют сделать вывод о прогрессе в этой отрасли, что проявлялось:

- во внедрении новых, более экономичных видов тяги;
- в электрификации всех отраслей железнодорожного хозяйства;
- в применении современных, высокопроизводительных погрузо-разгрузочных механизмов, реконструкции и усилении путевого хозяйства;
- во внедрении средств автоматизации по управлению движением поездов;
- в сложившихся условиях для постоянного роста общеобразовательного и культурно-технического уровня работников.

Ускоренное внедрение достижений научно-технического прогресса изменило атмосферу на производстве, вызвало к жизни множество общественных инициатив, что сказалось на экономических результатах. В это время